

Mieczysław Lubański

"Filosofskoje znaczenije kibernetiki",
Sz.G. Adeiszwili, Tbilisi 1974 :
[recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 11/2, 187-190

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MATERIAŁY, RECENZJE I SPRAWOZDANIA

Z ZAGADNIEN METODOLOGII NAUK

Lubański M.

Sz. G. Adeiszwili: *Filozofskoje znaczenije kibernetiki*, Tbilisi 1974
Problemy istorii i metodologii naucznoego poznaniija, Moskwa 1974
Metodologia naucznoego poznaniija, Wypusk 1. Jestestwiennyje
i tiechniczeskije nauki, Izdatielstwo Lenigradskogo Uniweriteta,
1974.

Sz. G. Adeiszwili: Filozofskoje znaczenije kibernetiki, Izdatielstwo
„Miecniereba”, Tbilisi 1974.

Mamy przed sobą niewielką objętościowo, bo liczącą 63 strony, ale interesującą pracę poświęconą aspektom filozoficznym cybernetyki. Rozumiemy przez to zarówno założenia filozoficzne znajdujące się u podstaw wspomnianej nauki, jak również istotne implikacje filozoficzne płynące z niej. Ukazanie się tej pracy niewątpliwie świadczy o co najmniej dwu faktach. Po pierwsze, sygnalizuje nieuniknioną filozofii. Ona pojawia się u podstaw nauki, a także u jej zwieńczenia. Po drugie, wskazuje na istnienie powiązania zachodzącego między poznaniem naukowym a filozoficznym. Praktyka uczonych wypowiada się jednoznacznie za zachodzącym tu powiązaniem. Filozofia i nauki szczegółowe wzajemnie warunkują się, dostarczają sobie problematyki badawczej. Rozwój w każdej z wymienionych dziedzin wiedzy jest uzależniony od rozwoju drugiej dziedziny. Odizolowanie jednej z nich od drugiej może dać tylko jedno, atrofię tej dziedziny wiedzy powodującą istotne jej schorzenie. W sposób najbardziej widoczny daje się to zauważyć w przypadku filozofii, która (oderwana od realnego konkretnego, z jakim ją łączy nauka) staje się czystą ontologią bez powiązania z bogatą rzeczywistością. Naukom szczegółowym to schorzenie tak bardzo nie grozi. Brakuje im wówczas jedynie pełniejszego dopracowania od strony filozoficznej, pozostawiając uczonemu wyraźny niedosyt myślowy. Toteż pracę, która odważa się pokonywać antynomię między Scyllą samodzielności filozofii i Charybdą niezależności nauki powitać należy z uznaniem. Trudno bowiem zgodzić się na stanowisko, które progra-

mowo przyjmuje całkowitą rozłączność wymienionych dziedzin wiedzy. Wydaje się, że dla przewyciężenia wspomnianego stanowiska wystarczy uprzytomnić sobie prosty fakt polegający na tym, że człowiek jest jeden, że stanowi jedność psychofizyczną i w nim właśnie ma miejsce scalanie się filozofii i nauki. Odrębność metodologiczna obu dziedzin wiedzy nie przekreśla powiązań istniejących między nimi oraz możliwości dokonywania przekładów z jednego języka na drugi. Nie sposób jest przeoczyć ten stan rzeczy.

Taki właśnie klimat intelektualny zdaje się być przyjmowany przez Autora omawianej pracy. Spotykamy w niej liczne uwagi odnoszące się do wzajemnych związków zachodzących między rzetelną filozofią a naukami szczegółowymi. Dialektyczny związek zachodzący między filozofią a naukami szczegółowymi nie upoważnia dziś do stawiania pytania w postaci: która z wymienionych dziedzin wiedzy jest pierwsza. Współcześnie zarówno filozofia, jak i nauka są bardzo rozbudowane oraz wzajemnie wpływają na siebie. Toteż problem polega na rozszyfrowywaniu powiązań zachodzących między filozofią a nauką, a nie zaś na szukaniu odpowiedzi na bezpłodne dziś pytanie o pierwszeństwo jednej z nich. Lektura pracy zachęca do przemyśleń sygnalizowanego zagadnienia, co stanowi ważną cechę książki i jednocześnie jej aktualną wartość. Czytelnik znajdzie w książce dużo materiału za tezą o jedności nauki powstającej dzięki koordynacji nauk szczegółowych. Ten pasjonujący temat posiada wyraźny wydźwięk optymistyczny o charakterze humanistycznym. Nie jesteśmy wzajemnie odizolowani. Nie ma konieczności przyjmowania bolesnego rozdźwięku między różnymi gałęziami wiedzy. Możemy się wzajemnie rozumieć, co więcej, nawet porozumieć i przyjąć wspólne rozwiązania. Jest to, w obliczu bardzo daleko posuniętej specjalizacji w nauce, wniosek o wysokiej cesze jedności.

W pracy poszukuje się założeń filozoficznych przyjmowanych przez twórcę cybernetyki N. Wienera. W tym celu poszukuje się relacji zachodzących między koncepcjami Wienera a heglizmem, marksizmem, darwinizmem i witalizmem Bergsona. Autor wychodzi z przeświadczenia, że filozoficzne koncepcje Wienera są zawarte implícite w jego klasycznej pracy „Cybernetyka”. Toteż usiłuje wydobyć je i wyraźnie sformułować. Uważa, że Wiener dokonał krytycznego przepracowania dialektyki idealistycznej oraz idealizmu absolutnego głoszonego przez Hegla i Roysse'a. Przy okazji tych rozważań Autor zwraca uwagę na ważność przyjmowanej przez uczonego koncepcji filozoficznej. Ona wpływa na całość pracy uczonego. Posługując się terminologią cybernetyczną powiemy, że filozofia steruje pracą badawczą uczonego, sugeruje mu problematykę, pomysły, idee itp. Książka składa się z trzech głównych tematów. Pierwszy z nich omawia samą cybernety-

kę i szkicuje historię jej powstania, drugi — wskazuje na zawarte w cybernetyce elementy światopoglądu dialektycznego, trzeci — rozważa zagadnienie relacji zachodzącej między cybernetyką a współczesnością. W pierwszym z wymienionych tematów, poza określeniem cybernetyki w sformułowaniu N. Wienera, A. N. Kołmogorowa, A. I. Bęrga i L. Couffingnala, znajduje się (sygnalizowana już) teza o jedności nauki. Nie jest to, rzecz jasna, teza nowa. Jest ona jednakże ujęta w nowy sposób, odmienny od ujęć neopozytywistycznych, względnie podobnych do tego ostatniego. Autor wyraża głębokie przeświadczenie o możliwości zbudowania wysiłkiem ludzkiego umysłu jednej ogólnej nauki, scalającej dorobek ludzkości, który wart jest scalenia. W temacie drugim rozważa się zagadnienie stosunku całości do części, powszechnej zależności zachodzącej we Wszechświecie, uwyrażnia się elementy dialektyczne występujące w cybernetyce. Temat trzeci zajmuje się takimi zagadnieniami jak związek techniki z historią społeczeństwa, cybernetyka a współczesna filozofia religijna (ma tu się na myśli neotomizm), historyczne znaczenie cybernetyki, zarządzanie państwem a cybernetyka.

Jest interesujące, że wiodący charakter wśród współczesnych filozofii (religijnych; jak zwie się je w pracy) przypisuje Autor neotomizmowi. Toteż omawia zagadnienie psychosomatyczne sugerując, że cybernetyka przemawia za monizmem materialistycznym. Przesłanką do tego rodzaju stawiania sprawy jest możliwość modelowania pracy mózgu. Uważa, że należy odrzucić zarówno dualizm, jak i paralelizm, ponieważ procesy myślenia nie posiadają samostnego bytowania. Lojalnie jednakże zaznacza, że W. Ross Ashby zajmuje postawę specyficzną, usiłującą godzić stanowisko materialistyczne ze stanowiskiem filozofii religijnej (a więc neotomizmu). Jedność procesów materialnych oraz idealnych, zachodzących w mózgu człowieka, widzi się na przykładzie emocji. One są nieoddzielne od życia człowieka. To jedynie kiedyś dawno pustelnicy stawiali sobie za cel życie w doskonałym spokoju, bez ulegania emocjom. Tego rodzaju stanowisko nie jest jednakże krytyczne i nie może być nadal podtrzymywane. Pozostaje jednak dalej pytanie, czy odwołanie się do emocji stanowi już wystarczającą przesłankę do zamknięcia całego problemu i uważania go za rozwiązany. Gdyby tak było, to rzeczywistość byłaby o wiele prostsza, niż to się powszechnie obserwuje. Toteż należy na prezentowane w pracy myśli patrzeć raczej jako na pewien kierunek badań, aniżeli na definitywny ich wynik. Niezależnie jednak od tego samo zagadnienie jest bardzo interesujące i lektura pracy zachęca do samodzielnych przemyśleń oraz śledzenia dalszych osiągnięć naukowych w tej dziedzinie.

Zasygnalizujmy jeszcze problematykę metodologiczną związaną z cybernetyką, a omawianą w referowanej książce. Istotnym momentem

jest tu sprawa pogranicza różnych nauk. Cybernetyka bywa zaliczana do tzw. nauk kompleksowych, nauk znajdujących się na styku kilku dziedzin wiedzy. Z tego też względu oferuje wykwalifikowanym badaczom najbogatsze możliwości (N. Wiener). Jednakże zarazem wymaga odpowiednio rozległego wykształcenia. Twórca cybernetyki zalicza tu matematykę, fizykę, psychologię, biologię, medycynę, technikę. Nic więc dziwnego, że cybernetyka łączy w sobie znamienne cechy, do których należy zaliczyć złożoność jej problematyki, rozległość tematyczną zagadnień oraz ważkość filozoficzną. Omawiana praca dobrze wprowadza czytelnika we wszystkie wspomniane zagadnienia. Inspiruje jednocześnie do własnych przemyśleń.

Książka daje dobry materiał do zajęć seminaryjnych z filozofii cybernetyki. Może być na nich z pożytkiem wykorzystana.

Problemy istorii i metodologii nauczynogo poznaniya, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1974.

Rozwój nauki jest ogromny. Powszechnie znane i zarazem imponujące są osiągnięcia współczesnych nauk przyrodniczych, społecznych, technicznych. Zachodzi wzajemne warunkowanie się różnych dziedzin wiedzy. Zdobyte w jednej dziedzinie inspirują prace badawcze w drugiej i jednocześnie umożliwiają dochodzenie w niej do głębszych wyników. Nadto obserwujemy powstawanie całego szeregu nowych dziedzin wiedzy, jak choćby cybernetyki, teorii informacji, lingwistyki matematycznej, informatyki. Człowiek współczesny żyje w atmosferze nowoczesnej nauki i jej osiągnięć. To jednak mu nie wystarcza. Analizuje, bada samą naukę, aby zrozumieć prawidłowości rządzące jej rozwojem i poznać jej charakterystyczne cechy. Refleksja tego rodzaju jest czymś naturalnym i świadczy o dojrzałości umysłu ludzkiego. Dziś jesteśmy świadkami coraz większej liczby publikacji z zakresu historii i filozofii nauki, które to dyscypliny stawiają sobie za zadanie badanie zasygnalizowanych problemów odnoszących się do nauki. Recenzowana praca jest pozycją z tego właśnie zakresu zagadnień.

Książka jest dziełem zbiorowym poświęconym pamięci I. W. Kuzniecowa (1911—1970) znanego specjalisty w dziedzinie historii nauki oraz filozofii przyrodoznawstwa. Autorami zamieszczonych w niej prac są głównie jego uczniowie, względnie towarzysze jego pracy naukowej. Szczegółne zainteresowania naukowe i filozoficzne Kuzniecowa odnosiły się do problemu prawidłowości rozwoju poznania naukowego. To zagadnienie stanowiło pewnego rodzaju element scalający jego liczne badania z zakresu historii nauki oraz filozofii nauk przyrodniczych.